

zapisa te pri tome raspravlja o uzrocima koji su doveli do rata. Dalje razmatra pravac Oktavijanovog kretanja jer je to mjesto oko kojeg historiografija nije usaglašena i hronološki obrađuje sukobe sa ilirskim zajednicama pri čemu je Oktavijan morao uložiti određeni napor kako bi ih pokorio. Zatim se autor pozabavio pitanjem Tiberijevog ratovanja u Panoniji i tumačenjem tog događaja u djelu Dion Kasija koji je sažeto prikazao ovaj pohod. Posebno važan dio ove cjeline predstavlja potpoglavlje “Ustanak Batona” u kojem autor razmatra jedan od najznačajnijih događaja u ilirskoj historiji. Ono što je pohvalno jeste da M. Zaninović izučavajući ovaj dio ilirske historije prednost daje svjedočanstvima grčko-rimskih pisaca u odnosu na savremenu literaturu, pa tako uz kritički osvrt na djela Dion Kasija i Velej Paterkula autor opisuje najvažnije sukobe između ustanika predvođenih dvojicom Batona i Rimljana pod vodstvom Tiberija i drugih zapovjednika. Rimljani su gušenjem ovog ustanka konačno pokorili zajednice u unutrašnjosti provincije Dalmacije i učvrstili svoju granicu na Dunavu.

Monografija *Ilirski ratovi*, namijenjena širem krugu čitatelja, predstavlja rezultat dugogodišnjeg naučnog i pedagoškog rada uvaženog profesora Marina Zaninovića. Autor je analizom izvora i dosadašnjih rezultata koji su ponuđeni u historiografskoj literaturi nastojao da sintetizira na jednome mjestu historiju ilirskog ratovanja i ostavi vrijedan rukopis narednim generacijama historičara i arheologa. Ono što otežava čitanje ove knjige, posebno osobama koje u naučnom smislu izučavaju ovu tematiku, jesu tehnički propusti poput stavljanja sadržaja knjige na samome kraju, napomene koje ne dolaze uz tekst nego su navedene na kraju svakog poglavlja, te indeks pojmova koji je dodan

naknadno kao brošura uz knjigu. Ono što bi se moglo navesti kao ozbiljna zamjerka, ova- ga puta autoru, jesu njegove iscrpne digresije u kojima je nastojao da ukaže na žrtvu hrvatskog naroda u 19. i 20. stoljeću, kao i njegove kritike socijalističkom jugoslavenskom režimu. Sлагali se ili ne sa tvrdnjama koje je M. Zaninović navodio u ovakvim digresijama mišljenje je da one svakako nisu trebale biti dio knjige koja nosi naziv *Ilirski ratovi*. I pored spomenutih stavki, koje su navedene kao zamjerke izdavaču i autoru, treba konstatovati da ova knjiga ipak predstavlja određeni pomak u izučavanju ilirske historije i svakako da će u budućnosti biti nezaobilazan materijal istraživačima koji se budu bavili ovom i srodnim temama.

ARNELA SELIMOVIĆ

*Зборник радова у част академику
Десанки Ковачевић Којић, (ур:
Ђуро Тошић), АНУРС Зборник
радова књига Х, Одјељење
друштвених наука књига 38, Бања
Лука 2015, 616 стр.*

Desanka Kovačević-Kojić spada u užu skupinu najistaknutijih i najznačajnijih istraživača historije srednjovjekovne bosanske države. Rođena je u Sarajevu 1925, a osnovne studije historije završila je u Beogradu 1950. godine kada je izabrana i za asistenta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Profesorica Kovačević-Kojić bila je uposlenica Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Istorijskog instituta u Beogradu te je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Srpske akademije nauka i umjetnosti te Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske. Nekoliko decenija bila

je i stalni član Međunarodne komisije za historiju gradova. Za vrijeme višedecenijske karijere Desanka Kovačević-Kojić usmjerila je svoj istraživački fokus na historiju srednjovjekovnih gradova, oblike ljudskog privređivanja, dubrovačke kolonije, odnos sela i grada te način srednjovjekovnog života. Objavila je više od stotinu raznovrsnih naučnih radova od kojih se posebno izdvajaju neprevaziđene studije *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države, Gradski život u Srbiji i Bosni (XIV-XV vijek)*, te knjiga *Srednjovjekovna Srebrenica (XIV-XV vijek)*. Autori priloga u ovom zborniku većinom su prijatelji, kolege i saradnici istaknute profesorice, dok su njihovi radovi u najvećoj mjeri protkani temama i pojedinostima iz njenog bogatog naučnog opusa. U uvodnom dijelu zbornika Đuro Tošić priredio je zanimljiv tekst o njenom životu i djelu dok je Slavica Merenik pripremila bibliografiju objavljenih radova Desanke Kovačević-Kojić. Zbornik sadrži ukupno trideset naučnih radova čiji su autori istaknuti historičari iz zemalja regije kao i iz drugih evropskih zemalja.

Zbornik otvara članak Momčila Spremića naslovljen "Средњовековне менице у Дубровнику и Србији. Право и економија. Прописи и пракса о пословању меницама у Дубровнику и Србији" (67-82). Radi se o članku koji je već ranije objavljivan u periodici a koji ukazuje kako je srednjovjekovna mjenica predstavljala kratak dokument kojim je tražena isplata nekog novca uzetog na zajam obično u drugom mjestu. Dubrovačka vlada je povremeno svojim sugrađanima nalagala da mjenicama dođu u posjed robe, novca ili ostalih stvari potrebnih najčešće za diplomatske aktivnosti. Autor prezentira pronađene arhivske podatke ali ne zalazi u dubinu sistema poslovanja

mjenicama. Predstavljajući "Пронаст Византије у огледалу српске историје" (83-94) Ljubomir Maksimović donosi pregled povezanosti Srbije sa Bizantom u XIV i XV stoljeću naglašavajući istovijetne faktore u nestanku ovih srednjovjekovnih državnih tvorevina. Mirjana Živojinović potpisuje rad "Подаци повеља деспота Стефана Лазаревића о Светој Гори. Пример Хиландара" (95-102) u kojem ukazuje na sudbinu svetogorskih manastira nakon propasti Srpskog carstva kada se kao donatori ovih manastira pojavljuju knez Lazar i njegovi nasljednici. "Преписка молдавског војводе Стефана Великог и охридског архиепископа Доротеја. Побуде и време настанка" (103-134) naslov je zamršenog rada Gojka Subotića. Rad pokazuje kako je ova prepiska nastala s ciljem da se starijim dokumentima posvjedoči pravo koje je ohridska arhiepiskopija polagala na rumunske mitropolije. Đuro Tošić potpisuje zanimljiv članak «Сужњи на дворовима босанских краљева и великаша» (161-174). Autor izlaže poznate slučajeve zarobljenika na dvorovima bosanskih kraljeva i krupnijih vlastelina te na osnovu pronađenih arhivskih podataka detaljnije opisuje sudbinu četvorice kotorskih plemića koji su proveli devet godina u zarobljeništvu kod vojvode Sandalja Hranića.

"Prilog proučavanju dubrovačkih trgovačkih društava" (175-188) ponudio je Ignacij Voje. Autor prikazuje historijat pojave i razvoja trgovačkih društava, donosi pregled poznatih i novih primjera poslovanja ovih društava te ukazuje na zakonitosti ove vrste poslovanja koja podrazumijeva udio članova u društvu ili podjelu dobiti. Paola Pinelli potpisuje članak "Florentine merchants traveling east through Ragusa (Dubrovnik) and the Balkans at the end

of the 15th century” (189-202). Autorica pokazuje sistem poslovanja Firentinaca sa balkanskim narodima koje se na razmeđu epoha odvijalo posredstvom Dubrovčana da bi značajnije direktne veze sa ovim gradom trgovci iz unutrašnjosti Balkana ostvarili tek u XVI stoljeću. Intersantan rad o suživotu prošlosti i sadašnjosti kroz primjere stilova gradskog života Bolonje, Sijene i Perude pruža Francesca Bocchi u članku “La storia delle citta: Un veicolo per la formazione alla cittadinanza” (203-226). Autorica pojašnjava projekte s kojima je stari duh gradske jezgre involviran u modernističke urbane tokove. Petar Rokay u radu “Der Einfluss der Situation von Florenz auf die Verhältnisse zwischen Ancona und Dubrovnik (Ragusa)” (227-234) demonstrira kako je situacija u Firenci, gdje su firentinski bankari došli u posjed prava za izdavanje dozvola na izvoz žita, uticala na odnos između Ankone i Dubrovnika. S druge strane preko Dubrovnika i Ankone u Firencu je vršena prodaja bosanskog i srpskog srebra.

Detaljnu analizu diplomatskih osobnosti bosanskih i dubrovačkih povelja ponudio je Neven Isailović u radu “ТГОВИНСКИ УГОВОРИ ИЗМЕЂУ БОСНЕ И ДУБРОВНИКА У СРЕДЊЕМ ВИЈЕКУ. ДИПЛОМАТИЧКИ ОСВРТ” (235-258). Autor prezentira elemente isprava ove vrste od bana Kulina do kralja Stjepana Tomaševića. “Da li su u Dubrovniku krajem srednjeg vijeka postojale organizovane kolonije trgovaca i zanatlija poreklom sa Pirinejskog i Apeninskog poluotoka?” (259-272) predstavlja pitanje kojim se bavio Nenad Fejić. Na osnovu analize izvornog materijala autor uspostavlja tezu kako su u Dubrovniku egzistirale kolonije Mlečana, Toskanaca i Katalonaca. “Правни оквири рударства у средњовјековној Србији” (273-288) identifikovani su u zakonu despota Stefana

za Novo Brdo i rudarskim propisima iz osmanskog perioda. Posebnu pažnju autorica Biljana Marković usmjerila je na zakone o obavezama, dužnostima i pravima koncesionara. Vladeta Petrović u članku “Рударски подузетници као приложници и задужбинари” (289-298) obrađuje vremenski okvir od XIII do XVII stoljeća te pokazuje kako je velika zarada od bavljenja rudarstvom omogućavala Dubrovčanima i domaćim ljudima u Bosni i Srbiji da daruju vjerske objekte. “Pristina-reale sedia” (299-318) naslov je rada Bojana Miljkovića u kojem na osnovu poznatih pokazatelja prati procese osnivanja novih dvorova srpskih i zetskih vladara sa posebnim fokusom na Prištinu. Siniša Mišić elaborira “Друштвену структуру Призрена у XIV веку” (319-326). Autor ukazuje kako je značajnu ulogu u razvoju zanatstva i pojavi gradskog stanovništva u Prištini imala snažna dubrovačka kolonija koja je bila pokretač promjene socijalne strukture ovog mjesta.

“Hrebeljanovići, Balićevići i ostali fočanski trgovci u periodu 1469-1524. godine” (327-372) naslov je rada Esada Kurtovića. Na osnovu pronađene dubrovačke izvorne građe Kurtović rasvjetljava starije članove ovih porodica i njihove nasljednike te ukazuje kako su Hrebeljanovići i Balićevići u rodbinskim vezama. Autor ukazuje kako su članovi ove porodice ulazili u trgovačka društva te iznosi niz značajnih prosopografskih podataka. Nastavljajući istraživanje bosanske vlastele Srđan Rudić u članku “Владимирићи” (373-380) prati poznate pripadnike ove porodice od 1411. godine. Pored povezanosti sa porodicom Pavlovića specifično za ovu vlastelu jeste da su preživjeli i pad bosanske države 1463. godine. Jovan je bio sin poznatog Tripe Buća te je nastavio očevo poslovanje kao kreditor

i trgovac. Marica Malović Đukić u članku «Јован Бућа, которски властелин (XIV-XV век)» (381-390) prati ekonomski pad ove istaknute kotorske porodice. Tematiku srednjovjekovne historije Kotora obrađuje i Dragi Maliković u radu «Пословање Грбљана у Котору крајем XIV и током XV века» (391-408). U naznačenom periodu Grbljani postaju integralni dio poslovnog ambijenta Kotora. Autor pronalazi veći broj arhivskih podataka te registruje njihovo učešće u занатству и трговини.

Pozнатом теоријом централних насеља на узорку дијела Македоније који је био предмет спора између Бизанта и Српског царства бавио се Мило Поповић у чланку «L'espace impérial, l'espace contesté: Le sud-est de la Macédoine entre Byzance et l'empire Serbe» (409-426). «Манастирски комплекс у Калудри код Берана. Трагом једне анахоретске монашке заједнице» (427-448) наслов је рада Данце Поповић и Марка Поповића. Аутори су провели опсежно истраживање и дојели позитивне закључке по питању егзистирања цркве и монашке заједнице на овом простору. Најуpečатљивији доказ те егзистенције је ктиторски натпис јеромонаха Дјонисија датан оквирно од средине XIV до средине XV столјећа који указује на обнову манастирског комплекса те шодно томе детектује ранију и каснију фазу боравка монашке заједнице. Станоје Војанин потписује чланак «Рачвасти дуб и грбава крушка: Дрвеће и сегментација друштвеног простора у средњовјековној парохији» (449-472). Аутор пружа занимљиву анализу ширег спектра изворне граде према којој посматра улогу дрвећа у просторно-оријентационо-сакралној димензији средњовјековног човјека. Пored чинјенце што је дрвеће у ово вријеме имало улогу међаша села или власничког посједa на дрвећу су понекад утискивани знакови како би означи́ли мјесто на којем се врши вјерски обред.

Учестала појава идентификације средњовјековних људи са више различитих презимена отвара простор дискусијама. Управо једну такву појаву третира Арандел Смилјанић у раду «Групко Добрићевић = Группко Поповић, да или не?» (473-492). На основу већег броја сачуваних изворних показатеља у којима се спомиње посланик босанске властоске породице Косача аутор успоставља тезу како се у свим овим случајевима ради о једној особи која је идентифицирана као Группко Добрићевић односно Поповић. Группко се у времском распону од 1412. до 1451. године појављује са титулама посланика, царника и дијака те је у мисијама посјећивао Дубровник, Венецију, Котор, Апулију и остала мјеста. «Карта Босне Ђакома Кантелија из 1689. године» (493-530) наслов је чланка Гордане Томовић. Ауторика као врстан стручњак у подручју картографије узимајући у обзир познате чинјенце о састављају и наручиоцу карте износи мишљење како се највјероватније ради о приказу прилика из почетка XVII столјећа када су папске трупе краткотрајно освојиле од Османлија област Сана и Пливе. Босна је на овој карти приказана као планинска и шумовита земља, а кралјевство Босне подијелено је на Доњу и Горњу Босну. Карта садржи велики број топонима, а пажња је посвећена стратешки вањним пограничним утврђеним мјестима те османским воњним и управним средиштима.

Радови publicирани у овом зборнику у грубим контурама осликавају хронолошке, географске и тематске оквире научног дјеловања Десанке Ковачевић Којић. Већи број чланака базиран је на још увијек неискрпљеној грађи Државног архива у Дубровнику, а тичу се привредно-економских и политичких односа Дубровника са заљедем те улози Дубровчана у формирању градских слојева становништва на овом простору. Пored рaдова ове врсте у оквиру зборника заступљени су

i članci o srednjovjekovnom pravu, vjerskoj historiji, historiji umjetnosti, demografiji te historiji vlasteoskih porodica. Članci publicirani u okviru ovog zbornika predstavljaju još jedan iskorak ka boljem razmijevanju procesa i zakonitosti srednjovjekovnog doba kod južnoslavenskih naroda.

ENES DEDIĆ

HASAN ŠKAPUR. *Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878.)* [The Attitude of the Ottoman Authorities towards the Bosnian Uprising, 1875-1878]. Sarajevo: Centar za osmanističke studije. 2017. Pp. 470.

This book attempts to illuminate the political attitude and military reaction of the Ottoman authorities towards the uprising that deeply shook the Ottoman borderland province of Bosnia between 1875 and 1878, serving as the *raison d'être* for the major meddling of the international powers that came to be known as the Great Eastern Crisis. Founded on a rich basis of primary archival material, mostly of Ottoman origin, assembled and analysed by a scholar who had mastered Ottoman language and palaeography, the book also uses these documents to add new chapters to the history of the Bosnian uprising. All this comes in a form which is a classic example of the "history of events" (*histoire événementielle*), a traditional narrative style of history writing, focused on telling the story about "what happened", in an objectivistic way, by "reconstructing" the image of unique events of the past and by connecting them chronologically into the

meaningful stream of events. Škapur's book is posthumously published. Knowing that it was written in the 1970s, a time when trends in historiography looked much different than today, his approach comes hardly as a surprise. Nevertheless, a contemporary reader, particularly one with a background in theoretical debates on the nature of knowledge and scholarship, would probably have several critiques on methodological practices employed in the study.

Hasan Škapur did not set out to take a broad view of the Bosnian uprising which implies presenting multiple perspectives connected with this violent episode in the history of the Balkans. The one who seeks to get a deeper insight into the perspectives of the rebels or their supporters should probably look elsewhere for that kind of analysis. On the other hand, a student of the Ottoman view of the Balkan crisis could easily find this book helpful, similarly as a reader who would want to know more about the information on the insurrection that was included into the official correspondence of the Ottoman political and military structures.

Odnos osmanskih vlasti prema Bosanskom ustanku (1875-1878.) covers a wide range of topics connected with the Bosnian uprising, which reflects the author's conceptualisation and the way he used the available archive material. The book pays considerable attention to presenting Ottoman [Škapur's manuscript originally uses the term Turkish] political and military strategies in breaking the rebellion and restoring the peace and order. Škapur's main thesis in this part of the book is that the Ottoman government's plan of action primarily prescribed solutions for the peaceful shut down of the rebellion, through negotiations, concessions and promises, by using measures